

SAĞLIK HİZMETİ KULLANIMINDA BİREYLERİN GELENEKSEL VE ALTERNATİF YÖNTEMLERE İLİŞKİN TUTUMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Dilek KOCABAŞ*

Erdal EKE**

Muazez DEMİR***

EVALUATION OF THE ATTITUDES OF THE INDIVIDUALS ON TRADITIONAL AND ALTERNATIVE METHODS IN THE USE OF HEALTH CARE

Öz

Geçmişten günümüze gelen bilgi ve tecrübelerin birleşimiyle oluşan geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarının önemi gün geçtikçe artmaktadır. Çalışma, Isparta ilinde ikamet eden bireylerin geleneksel ve tamamlayıcı tıba yönelik tutumlarını ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla, kolayda örnekleme yöntemi kullanılarak 399 katılımcıya ulaşılmıştır. Araştırmaya dâhil olan katılımcıların %59,4'ü daha önce geleneksel ve tamamlayıcı tıbbi kullandıklarını, geleneksel ve tamamlayıcı tıp kullananların %45'i ağrı, %29,8'i hastalık, %12,4'ü kilo verme ve yorgunluk %12,8'i ise diğer amaçlarla kullandıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca, geleneksel ve tamamlayıcı tıp kullananların %65,5'inin bitkisel yöntemleri tercih ettiği, geleneksel ve tamamlayıcı tıp kullanımlarında aile ve arkadaş tavsiyesinin etkili olduğu tespit edilmiştir. Geleneksel ve tamamlayıcı tıp yöntemlerini kullanan katılımcıların tamamına yakını bu tür yöntemlerden fayda gördüğünü belirtmişlerdir. Özellikle kronik hastalığı olan ve düzenli ilaç kullanan bireylerde geleneksel ve tamamlayıcı tıp kullanımı istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel Tıp, Tamamlayıcı Tıp, Sağlık, Bitkisel Yöntem, Tutum.

---

* Arş. Gör., Akdeniz Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, e-posta: dilekkocabas@akdeniz.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-7403-2924>.

** Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF, Sağlık Yönetimi Bölümü, e-posta: erdaleke@sdu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-9529-5889>.

*** Arş. Gör., Muş Alparslan Üniversitesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, e-posta: muazez.demir@alparslan.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-3455-9155>.

Abstract

The importance of traditional and complementary medicine practices, which are formed by the combination of the information and experiences that have come from past to present, is increasing day by day. The study aims to reveal the attitudes of the residents of Isparta to traditional and complementary medicine. For this purpose, 399 participants were reached by convenience sampling method. 59,4% of the participants included traditional and complementary medicine, 45% used traditional and complementary medicine, 29,8% had disease, 12,4% had weight loss and fatigue 12,8% for other purposes. In addition, it has been determined that family and friend recommendations are effective in traditional and complementary medicine uses, in which 65,5% of traditional and complementary medicine users prefer herbal methods. Nearly all participants using traditional and complementary medicine methods reported that they benefited from such methods. The use of traditional and complementary medicine was found to be statistically significant especially for individuals with chronic illness and regular medication use.

Keywords: Traditional Medicine, Complementary Medicine, Health, Herbal Method, Attitude.

1. Giriş

İnsanlık tarihinin gelişimine bağlı olarak sağlık, hastalık, teşhis, tanı ve tedavi başta olmak üzere çok sayıda kavramsallaştırma yapılmış, geçmişten günümüze insanların tedavisinde kullanılan çok sayıda yöntem öne çıkmıştır. Bilimsel gelişmelerin yoğun bir şekilde yaşandığı günümüz modern tıp teknolojilerine uzanan değişim ve dönüşüm kronolojisi, bir anlamda ilk insan topluluklarından bugünün toplum yapılarına kadar geçen uzun bir süreci sembolize etmektedir. İşte tam da bu noktada yüzyıllar öncesinde başlayan hastalıklara tanı ve teşhis koyma çabaları ile bu doğrultudaki tedavi uygulamaları, medeniyetten medeniyete ve yaşanılan tarihlere bağlı olarak farklılık arz etmiştir. Geleneksel tıp, alternatif tıp ve tamamlayıcı tıp gibi kavramlarla ifade edilen veya toplum nezdinde bilinirliği olan uygulamalar, günümüz modern tıp uygulamalarının dışında yer alan uygulamaları çağrıştırmaktadır.

Modern yaşam kültürünün yaygınlaştığı günümüzde geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarının her geçen artış gösterdiği ve insanlar arasında rağbet gördüğü gözlemlenmektedir. Özellikle doğal ürünlerin daha iyi ve daha güvenli olduğuna dair insanlar nezdinde oluşan inanç, bu artışın temel gerekçeleri arasında gösterilmektedir. Ancak diğer taraftan bu kapsamdaki uygulamaların kontrolsüz ve istismara açık olması ile standart kural ve yöntemlere tabi olmaması, toplum sağlığı açısından da bir takım riskleri beraberinde getirmiştir (Tokaç, 2013: 83). Bu nedenle geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları, sağlık politikaları alanında

hem Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) hem de ulusal hükümet ve ilgili kurum ve kuruluşların ilgilendiği önemli konular arasında yerini almıştır.

Batı tıbbını destekleyici ve tamamlayıcı yöntemler olarak da ele alınabilen geleneksel ve tamamlayıcı tıp kavramı, genel hatlarıyla bireylerin fiziksel ve ruhsal hastalıklardan korunması, mevcut hastalıklara yönelik tanı koyulması, iyileştirme veya tedaviye ilaveten birey sağlığının pozitif bir seyir izlemesinde de önemli rol oynayan, değişik kültürlerle has teori, inanç ve tecrübeleri baz alan, açıklanabilen veya açıklanamayan bilgi, beceri ve uygulamaların toplamı şeklinde tanımlanabilmektedir (Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları Daire Başkanlığı, 2017).

DSÖ ise konuyla ilgili olarak ikili bir ayrıma giderek, geleneksel tıp ve tamamlayıcı tıp kavramlarını tanımlama yolunu tercih etmiştir. Bu bağlamda DSÖ geleneksel tıbbı, *“açıklanabilir olsun ya da olmasın sağlığı korumak için olduğu kadar, fiziksel ve mental hastalıkların önlenmesi, teşhisi ve tedavisinde de kullanılan; farklı kültürlerle özgü, kuram, inanç ve tecrübeye dayanan bilgi, yetenek ve uygulamaların toplamı”* olarak tanımlarken; tamamlayıcı tıp ya da alternatif tıp kavramını ise o ülkenin kendi geleneğinin ya da geleneksel ilacın bir parçası olmayan ve baskın sağlık bakım sistemine tam olarak entegre olmayan geniş bir sağlık bakımı uygulamaları dizisini tarif etmek için kullanmaktadır (World Health Organization, 2018). Bu tanımdan yola çıkarak tamamlayıcı ya da alternatif tıp kavramı tek bir tanım içerisinde verilmesi sebebiyle metin içerisinde bu iki kavram yerine tamamlayıcı tıp kavramı kullanılmıştır.

Süreç içerisinde Dünya Sağlık Örgütü'nün de girişimleri ve düzenlemeleriyle çeşitli ülkelerde geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları ile ilgili gelişmeler yaşanmıştır. Örneğin 2014-2023 Geleneksel Tıp Stratejileri ile Dünya Sağlık Örgütü, ülkelerin bu alanda düzenleme yapma ve modern sağlık sistemlerini geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları açısından güçlendirmeleri konusunda motive edici bir adım atmıştır (Uluslararası Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Kongresi, 2018).

2. Literatür

Sağlık hizmet sunumu açısından geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları, bireylerin geçmişten günümüze çeşitli şekillerde başvurdukları bir seçenek olagelmıştır. İlk uygarlıklardan günümüze çeşitli alan ve konular bakımından kendisine yer bulan geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları, hem dünyadaki çeşitli ülkelerde hem de Türkiye'de modern tıp uygulamaları ile beraber günümüzde de kendisini

önemli ölçüde hissettirmektedir. Türkiye’de önemli bir zaman dilimi boyunca informal bir şekilde icra edilen geleneksel tıp ve tamamlayıcı tıp uygulamaları, son zamanlarda sağlık politikalarının odak noktalarından birisi olmuş ve bu yönde atılan adımlarla hukuki bir çerçeveye kazanarak formal bir kapsama bürünmüştür.

Türkiye’de 2011 yılında yayımlanan 663 sayılı Sağlık Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşlarının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları kapsamında hukuki bir adım atılmıştır. Bu kapsamda ilgili düzenleme içerisinde Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü’ne geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları ile ilgili düzenleme yapılması, sağlık beyanı ile yapılacak her türlü uygulamalara izin verilmesi ve denetlenmesi ile düzenleme ve izinlere aykırı faaliyetleri ve tanıtımların durdurulması bağlamında görev verildiği belirlenmiştir (663 sayılı Kanun, 2011, Madde 8/ğ).

Geleneksel ve tamamlayıcı tıpla ilgili bir diğer hukuki adım, 2014 yılında Sağlık Bakanlığı tarafından Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları Yönetmeliği’nin yayımlanması ile gerçekleşmiştir. İnsan sağlığına yönelik geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulama yöntemlerinin belirlenmesi, bu yöntemleri uygulayacak kişilerin eğitilmesi ve yetkilendirilmesi ile bu yöntemlerin uygulanacağı sağlık kuruluşlarının çalışma usul ve esaslarının düzenlenmesi amacıyla yönelik çıkarılan bu yönetmelik, geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarının yapıldığı kamu ve özel hukuk tüzel kişileri ile gerçek kişilere ait sağlık kuruluşları ve bu kuruluşlarda yöntemleri uygulayacak kişileri kapsam içerisine almıştır (Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları Yönetmeliği, 2014, Madde 1-2). Ayrıca ilgili yönetmelik ekinde *hipnoz, sülük uygulaması, homeopati akupunktur, apiterapi, fitoterapi* başta olmak üzere kabul edilen geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları sıralanmıştır (Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları Yönetmeliği, 2014, Ek 3).

Geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları ile ilgili bir başka husus, bu uygulamaların kimler tarafından yapılabileceği sorunudur. İlgili yönetmelik bu soruna açıklık getirmiş ve bu uygulamaların, Sağlık Bakanlığı tarafından yetkilendirilmiş ünite ile uygulama merkezlerinde ve ilgili alanda “uygulama sertifikası” bulunan tabip ve sadece dış hekimliği alanında olmak üzere dış tabibi tarafından yapılabileceğini vurgulamıştır. Ayrıca geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları alanında temel eğitimi bulunan sağlık meslek mensuplarının da merkez ve ünitelerde sertifikalı tabiplere uygulamada yardımcı olabilecekleri belirtilmiştir (Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları Yönetmeliği, 2014, Madde 9).

Dünya’da olduğu gibi Türkiye’de de geçmişi çok eskilere dayansa da mevzuat açısından ayrı hukuki düzenlemelere konu olması yakın tarihlere dayanan geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları, hem halk sağlığı açısından hem de tedavi edici sağlık hizmetleri açısından son yıllarda sürekli tartışma konusu olan ve bireyler tarafından nispeten ilgi gören bir kapsama sahiptir. Sağlık Bakanlığı tarafından yayınlanan Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları Yönetmeliği kapsamında Türkiye genelindeki 18 üniversitede Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulama Merkezi’nin açıldığı ve 480 adet Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları Ünitesi’nin hizmete girdiği kamuoyu ile paylaşılmıştır. Ayrıca yine bu yönetmeliğin icra edilmesi kapsamında 15 uygulama alanında yaklaşık 4 bin 954 hekime sertifika verildiği belirtilmiştir (Anadolu Ajansı, 2018). Bahsedilen bu göstergeler, Türkiye’de geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarına son dönemde gösterilen önemin ve ilginin somutlaşması açısından fikir vermektedir.

Özellikle bu konudaki en önemli adımlardan birisi, 19-22 Nisan 2018 tarihlerinde Sağlık Bilimleri Üniversitesi ortaklığı ve Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) iş birliğiyle, Cumhurbaşkanlığı himayesinde "Medeniyetlerin Beşiğinde Anadolu Tıbbi" sloganıyla, Türkiye’de ilk kez Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Kongresi’nin düzenlenmesidir. Bu kongre kamu politikası açısından Türkiye’de devlet nezdinde geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarına verilen önemin bir göstergesi olarak kabul edilebilir (Anadolu Ajansı, 2018). Bu bağlamda geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarının toplum nezdindeki bilinirliği, kullanım düzeyi ve kullanım amaçlarının ne/neler olduğu sorularından yola çıkılarak mevcut durumun tespit edilmesi amacıyla araştırma yapılması planlanmıştır.

Bu planlamadan hareketle araştırma konusunun temeli, geleneksel ve tamamlayıcı/alternatif tıp uygulamalarının kullanımı olarak belirlenmiştir. Günümüzde sağlık hizmetleri alanında hem Sağlık Bakanlığının yaptığı düzenlemeler hem de bireylerin bu hizmetlere yönelik ilgi ve talep düzeylerindeki artış çerçevesinde oluşan durumun bir alan araştırması yapılarak ortaya konulması amaçlanmıştır. Kamuoyu bakımından önemli bir gündem maddesi haline gelen ve kitle iletişim araçlarında üzerine haberler yapılan geleneksel ve tamamlayıcı/alternatif tıp uygulamaları, mevcut süreç itibarıyla özgün çalışmaların yapılabileceği önemli bir alan olarak değerlendirilmiş ve bu doğrultuda çalışma tasarımı gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda kısa bir kavramsal çerçeveden sonra metodoloji kısmına geçilmiş, araştırmanın amacı, evren ve örnekleme ile veri toplama aracı ifade edilmiştir. Bir sonraki başlık altında ise alan araştırması kapsamında elde edilen verilerin SPSS

programı kapsamındaki analiz bulguları ve bu bulguların değerlendirilmesine geçilmiştir.

3. Araştırmanın Amacı, Modeli ve Bulguları

3.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, Isparta il merkezinde ikamet eden bireylerin geleneksel ve tamamlayıcı tıpla ilgili tutumlarını saptamak ve bu tutumların demografik değişkenlerle ilişkisini ortaya koymaktır.

3.2. Evren ve Örneklem

Isparta il merkezinde ikamet eden bireylerin tamamı çalışmanın evreni olarak belirlenmiştir. TÜİK verilerine göre 2017 yılı Isparta merkez nüfusu 251.531 kişiden oluşmaktadır (www.tuik.gov.tr). Bir araştırmada örneklemin ne kadar olması konusunda kesin bir sayı vermenin mümkün olmadığı bilinmektedir. Fakat evrenin belli olduğu durumlarda %95 güven aralığı %5 hata payı (Dişçi, 2008) olarak alındığında mevcut evrende 384 kişiye ulaşılması yeterli görülmektedir. Çalışmada kolayda örnekleme yöntemi kullanılarak 399 katılımcıya ulaşılmıştır.

3.3. Veri Toplama Aracı

Çalışmada veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan anket, literatürde yer alan sorulardan yararlanılarak hazırlanmış ve yüz yüze görüşme yöntemi kullanılarak uygulanmıştır. Anketin ilk kısmında 3'lü likert türünde sorular, ikinci kısmında geleneksel ve tamamlayıcı tıp kullanımı ile ilgili sorular son kısmında ise demografik sorular yer almaktadır. Veriler, SPSS 22.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir.

3.4. Bulgular

3.4.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Çalışmaya dâhil olan katılımcıların demografik değişkenlere göre dağılımı Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Değişkenlere Göre Dağılımı

Cinsiyet	Frekans	Yüzde	Medeni Hal	Frekans	Yüzde
Erkek	112	28,2	Evli	128	32,1
Kadın	285	71,8	Bekâr	259	64,9
			Diğer	12	3
Yaş			Gelir (TL)		
<25	217	54,4	<2000	133	40,2
25-35	45	11,3	2000 – 3000	104	31,4
35<	137	34,3	3000 <	94	28,4
Meslek			Öğrenim Durumu		
Ev hanımı	33	8,6	İlkokul	53	13,3
Öğrenci	198	51,4	Ortaokul	16	4
Emekli	28	7,3	Lise	77	19,3
İşçi	61	15,8	Ön lisans	27	6,8
Memur	48	12,5	Üniversite	221	55,5
Esnaf	17	4,4	Lisansüstü	4	1
İkamet Durumu			Kronik Hastalık		
İl merkezi	297	75,4	Var	58	14,7
İlçe merkezi	63	16	Yok	336	85,3
Köy	34	8,6			
Sosyal Güvence			Düzenli İlaç Kullanımı		
Bağ-kur	62	15,7	Evet	67	17,1
Emekli Sandığı	67	16,9	Hayır	325	82,9
Sigorta	215	54,3			
Yeşil kart	25	6,3			
Sosyal güvencem yok	27	6,8			

Tablo 1’de görüldüğü üzere, çalışmaya dâhil olan katılımcıların %71,8’i kadın, %28,2’si erkektir. Katılımcıların %54,4’ünün 25 yaş altında, %11,3’ünün 25-35 yaş aralığında ve %34,3’ünün ise 36 yaş ve üzerinde olduğu görülmektedir. Medeni durumlarına bakıldığında katılımcıların yarısından fazlasının (%64,9) bekâr olduğu görülmektedir. Katılımcıların öğrenim durumlarına bakıldığında da yarısından fazlasının (%55,5)’nin üniversite mezunu olduğu ortaya çıkmıştır.

Katılımcıların gelir durumu incelendiğinde, %40,2’sinin 2000 TL altı, %31,4’nün 2000-3000 TL arası %28,4’ünün ise 3000 TL ve üzeri olduğu görülmektedir. Katılımcıların sosyal güvence duruma bakıldığında ise %54,3’ünün sigorta, %16,9’sinin emekli sandığı, %15,7’sinin bağ-kur, %6,3’ünün yeşil kart, %6,8’inin ise herhangi bir sosyal güvencesinin olmadığı ortaya çıkmıştır.

Katılımcıların yarısından fazlasının %51,4’nün öğrenci olduğu ve %75,4’ünün il merkezinde ikamet ettiği ortaya çıkmıştır. Katılımcılara “Kronik bir hastalığınız var mı?” sorusu yöneltildiğinde %85,3’ü “yok”, %14,7’si “var” yanıtını verdiği görülmektedir. Ayrıca, katılımcılara

“Düzenli olarak ilaç kullanıyor musunuz?” sorusu yöneltildiğinde %82,9’u “hayır”, “17,1’inin ise “evet” yanıtını verdiği ortaya çıkmıştır.

3.4.2. Katılımcıların Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıbbi Yönelik Tutumlarına İlişkin Bulgular

Araştırmaya dâhil olan katılımcıların geleneksel ve tamamlayıcı tıp ile ilgili ifadelerine vermiş oldukları cevapların frekans dağılımları ve yüzdeleri Tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo 2: Katılımcıların İlgili İfadelere Yönelik Tutumları

İFADELER	Katılan		Katılmayan		Kararsız		
	f	%	f	%	f	%	
1	Esas olan tıbbi tedavidir, bu yöntemler tıbbi tedaviye yardımcı olabilir.	313	78,4	31	7,8	55	13,8
2	Bu yöntemler bireylerin tıbbi tedavi almalarını geciktirebilir.	194	48,7	77	19,3	127	31,9
3	Bu yöntemler sadece tedavisi olan basit hastalıklarda kullanılabilir.	209	52,8	90	22,7	97	24,5
4	Bazıları tıbbi tedavi kadar etkilidir.	119	30,4	146	37,2	127	32,4
5	Bu yöntemler sadece tıbbi tedavinin olmadığı durumlarda kullanılabilir.	156	39,5	123	31,1	116	29,4
6	Bu yöntemler için hekime danışmaya gerek yoktur.	56	14,1	288	72,4	54	13,6
7	Bu yöntemler tamamen zararsızdır.	79	19,9	198	50	119	30,1

Tablo 2 incelendiğinde; katılımcıların çoğunluğunun esas olanın tıbbi tedavi olduğunu, geleneksel ve tamamlayıcı tıp yöntemlerinin ise tıbbi tedaviye yardımcı olduğunu düşündükleri görülmektedir. Bu yöntemlerin sadece basit hastalıklarda kullanılabileceği görüşünün katılımcılar arasında hâkim olması, geleneksel ve tamamlayıcı tıp yöntemlerinin katılımcılar arasında tıbbi tedaviye yardımcı olarak görüldüğünü destekler niteliktedir.

Tablo 2’de, katılımcıların %72,4’ünün geleneksel ve tamamlayıcı tıp kullanımı ile ilgili hekime danışmanın önemli olduğunu düşündükleri görülmektedir. Bireyler bazlı düşünüldüğünde sağlık açısından faydalı olduğu düşünülen hacamat, sülük, kupa/şişe çekme, kaplıca/ılıca gibi geleneksel ve tamamlayıcı tıp yöntemlerinin bireyin sağlığını riske atıp atmayacağını bir hekime danışmak faydalı olacağı ifade edilebilir. Çünkü gerek modern tıbbin kullandığı yöntemlerin, gerekse geleneksel ve tamamlayıcı tıp alanında kullanılan yöntemlerin hepsi farklı düzeyde bireyin sağlığı için risk taşımaktadır.

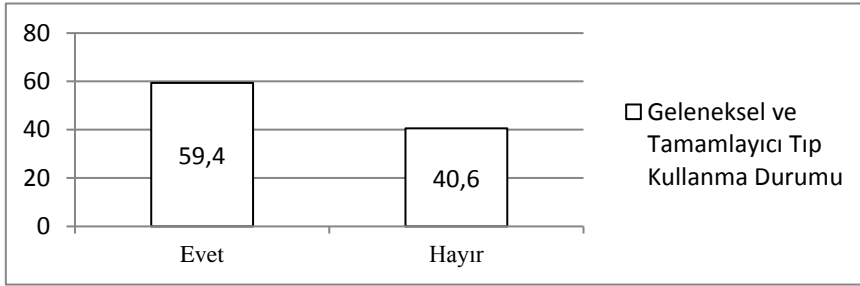
Her bireyin farklı bir bünyesinin, altta yatan farklı hastalıklarının olabileceğini göz önüne alacak olursak, bireyin var olan tanı konulmamış bir hastalığının, bireyi geleneksel ve tamamlayıcı tıp kullanımı sırasında

riske atabileceği, bu nedenle de bireyler tarafından geleneksel ve tamamlayıcı tıp yöntemlerini kullanmadan önce bir hekime danışmasının gerekli görülmesi normaldir. Araştırmaya katılan katılımcıların yarısının bu yöntemlerin zararının olabileceğini düşünmesi, tamamen zararsız olduğunu düşünen kesimin ise azınlıkta kalması bu görüşü destekler niteliktedir.

Günümüz şartlarında geleneksel ya da tamamlayıcı tıpta yer alan akupunktur ve hacamat gibi bazı yöntemleri Sağlık Bakanlığı hekimlere sertifika vererek hekimler aracılığıyla uygulamaya başlamıştır. Bu uygulamaların hekimlerce yapılması ve bu tür uygulamalara denetim mekanizması getirilmesi bu uygulamaların güvenilirliğini daha da arttıracaktır.

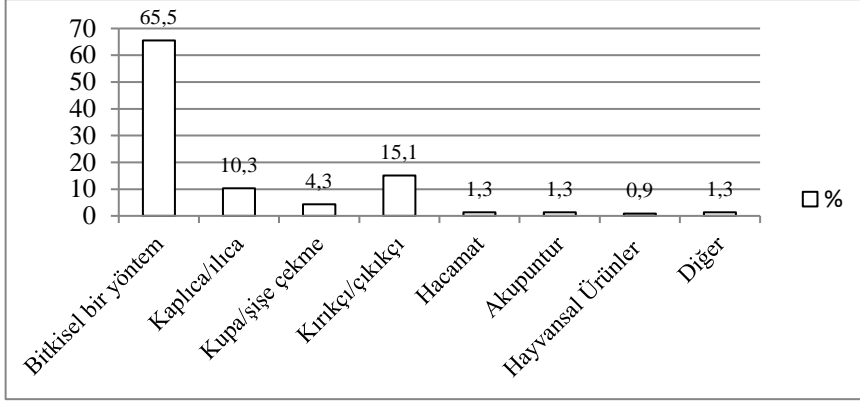
Şekil 1: Katılımcıların Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Kullanma Durumu

Şekil 1’de araştırmaya dâhil olan katılımcıların yarıdan fazlasının daha önce geleneksel ve tamamlayıcı tıp kullandığı görülmektedir. Katılımcılara geleneksel ve tamamlayıcı tıbbi hangi amaçla kullandığı sorulduğunda; %45’i “ağrı”, %29,8’i “hastalık”, %12,8’i “diğer” ve %12,4’ü ise kilo verme, yorgunluk amaçlı kullandıklarını belirtmişlerdir. “Diğer” yanıtını veren katılımcılar ise “kırık/çıkık” ve “yanık” amaçlı geleneksel ve tamamlayıcı tıbbi kullandıklarını belirtmişlerdir.

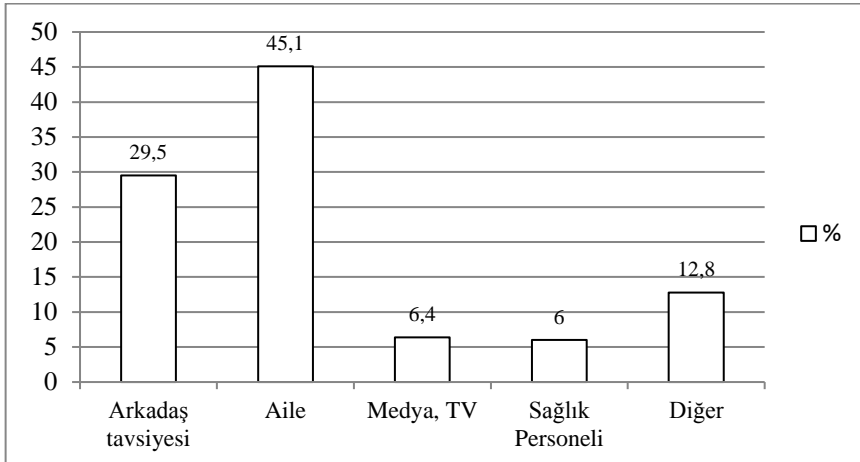
Katılımcılara “Geleneksel ve tamamlayıcı tıp kullanmanızın sebepleri nelerdir?” sorusu yöneltildiğinde katılımcıların %41’i “Faydalı olduğunu düşünüyorum.”, %25,8’i “Tıbbi tedavimi geleneksel ve tamamlayıcı tıp ile desteklediğini düşünüyorum”, %14’ü “Daha iyi olduğunu düşünüyorum”, %7,9’u “Vücudumun savunma mekanizmasını arttırdığını düşünüyorum”, %3,1’i “Başka bir çözümüm yok”, %1,3’ü “Tıbbi tedaviden daha ucuz” ve %7’si “Diğer” olarak yanıtlamışlardır. “Diğer” yanıtını veren katılımcılar “başkaları tarafından önerildiği için” bu yöntemleri kullandıklarını belirtmişlerdir.

Şekil 2: Katılımcıların Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıpla İlgili Kullandıkları Yöntemler

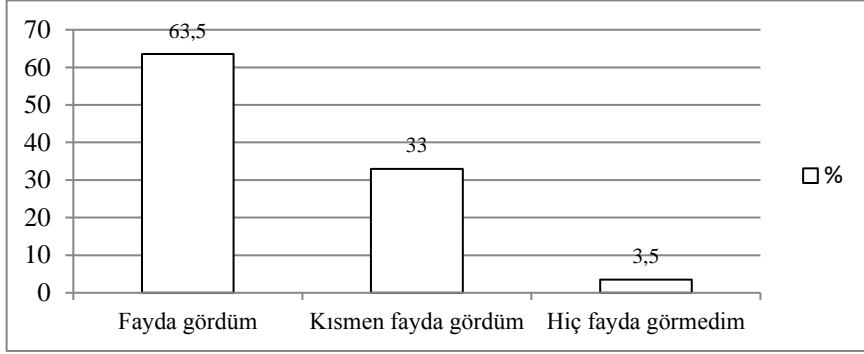
Şekil 2’de, katılımcıların yarıdan fazlasının (%65,5) bitkisel yöntemleri yaygın olarak kullandığı görülmektedir. Bitkisel yöntemlerin kolay ulaşılabilir olması ve ucuz olması bitkisel ürünlerin yaygın kullanılmasının sebebi olarak düşünülebilir.

Şekil 3: Katılımcıların Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıba Karar Vermesini Etkileyenler

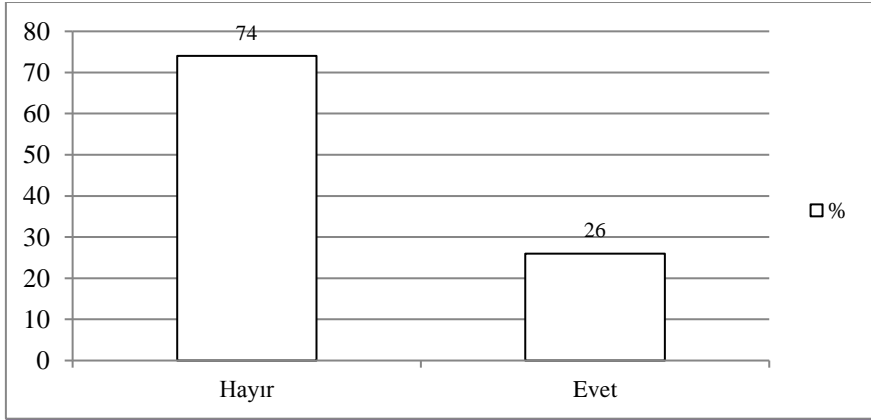
Şekil 3’te katılımcıların yarıya yakınlarının geleneksel ve tamamlayıcı tıp kullanımına aile tavsiyesi ile karar verdiği görülmektedir. Arkadaş tavsiyesi katılımcıların karar vermelerinde etkilidir. “Diğer” kısmını oluşturan %12,8’lik kısım ise daha önce geleneksel ve tamamlayıcı tıbbi kullanmış olup başkalarına tavsiye eden kişileri oluşturmaktadır.

Şekil 4: Katılımcıların Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıptan Fayda Durumu

Şekil 4’te katılımcıların tamamına yakınının geleneksel ve tamamlayıcı tıp kullanımından fayda gördüğü görülmektedir. Ayrıca katılımcılara “Geleneksel ve tamamlayıcı tıp kullanımınızdan zarar gördünüz mü?” sorusunu yöneltildiğinde katılımcıların yine tamamına yakını zarar görmedikleri belirtmişlerdir. Geleneksel ve tamamlayıcı tıbbı daha önce kullanan katılımcıların neredeyse tamamına yakınının kullanımdan memnun olduğu söylenebilir.

Şekil 5: Katılımcıların Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Kullanımıyla İlgili Hekimi Bilgilendirme Durumu

Şekil 5’te katılımcıların yarısından fazlasının geleneksel ya da tamamlayıcı tıp kullanımı ile ilgili hekimlerini bilgilendirmedikleri görülmektedir. Katılımcıların %72,4’ü geleneksel ve tamamlayıcı tıpla ilgili yöntemler için hekime danışmanın gerekli olduğunu belirtmesine rağmen katılımcıların %74’ü geleneksel ve tamamlayıcı tıp kullanımı ile ilgili hekimini bilgilendirmemişlerdir.

Katılımcılara “Geleneksel ve tamamlayıcı tıp kullanımı ile ilgili hekiminizi bilgilendirmeme sebepleriniz nelerdir?” sorusu yöneltildiğinde; katılımcıların %62’si “Anlatma ihtiyacı duymadım”, %21,1’i “Hekimin geleneksel ve tamamlayıcı tıp kullanıp kullanmadığını sormadı”, %10,5’u “Hekimin geleneksel ve tamamlayıcı tıp yöntemlerini kullanımımı onaylamayacağını düşünüyorum”, %2,3’ü “Hekimim geleneksel ve tamamlayıcı tıp kullanımı hakkında bilgi sahibi olmadığını düşünüyorum”, %1,2’si “Hekimin zamanını almamak için söylemedim” ve %2,9’u “diğer” sebepler olarak belirtmişlerdir.

Tablo 3: Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Kullanımının Değişkenlere Göre İlişkisi

Değişkenler		Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Kullanımı		Toplam	Değer	df	P	
		Evet	Hayır					
Cinsiyet	Erkek	Sayı	60	52	112	2,275a	1	0,13
		%	%53,6	%46,4	%100			
	Kadın	Sayı	175	108	283			
		%	%61,8	%38,2	%100			
Yaş	<25	Sayı	120	96	216	3,153a	2	0,2
		%	%55,6	%44,4	%100			
	25-35	Sayı	27	17	44			
		%	%61,4	%38,6	%100			
	35<	Sayı	89	48	137			
		%	%65	%35	%100			
Meslek	Ev hanımı	Sayı	24	9	33	9,412a	5	0,09
		%	%72,7	%27,3	%100			
	Öğrenci	Sayı	110	87	197			
		%	%55,8	%44,2	%100			
	Emekli	Sayı	19	9	28			
		%	%67,9	%32,1	%100			
	İşçi	Sayı	37	24	61			
		%	%60,7	%39,3	100%			
	Memur	Sayı	24	23	47			
		%	%51,1	%48,9	%100			
	Esnaf	Sayı	14	3	17			
		%	%82,4	%17,6	%100			
Medeni Durum	Evli	Sayı	84	43	127	5,295a	2	0,07
		%	%66,1	%33,9	%100			
	Bekâr	Sayı	143	115	258			
		%	%55,4	%44,6	%100			
	Diğer	Sayı	9	3	12			
		%	%75	%25	%100			
Öğrenim Durumu	İlkokul	Sayı	37	16	53	3,718a	5	0,59
		%	%69,8	%30,2	%100			
	Ortaokul	Sayı	11	5	16			
		%	%69,8	%30,2	%100			

		%	%68,8	%31,3	100%			
	Lise	Sayı	45	31	76			
		%	%59,2	%40,8	%100			
	Önlisans	Sayı	16	11	27			
		%	%59,3	%40,7	%100			
	Lisans	Sayı	125	95	220			
		%	%56,8	%43,2	%100			
	Lisansüstü	Sayı	2	2	4			
		%	%50	%50	%100			
İkamet	İl	Sayı	171	125	296	1,179a	2	0,55
		%	%57,8	%42,2	%100			
	İlçe	Sayı	41	22	63			
		%	%65,1	%34,9	%100			
	Köy	Sayı	20	13	33			
		%	%60,6	%39,4	%100			
Gelir Durumu (TL)	<2000	Sayı	77	56	133	1,039a	2	0,59
		%	%57,9	%42,1	%100			
	2000-3000	Sayı	62	42	104			
		%	%59,6	%40,4	%100			
	3000<	Sayı	49	44	93			
		%	%52,7	%47,3	%100			
Kronik Hastalık	Var	Sayı	42	16	58	4,932a	1	0,02 *
		%	%72,4	%27,6	%100			
	Yok	Sayı	190	144	334			
		%	%56,9	%43,1	%100			
Düzenli İlaç Kullanımı	Evet	Sayı	49	18	67	6,476a	1	0,01*
		%	%73,1	%26,9	%100			
	Hayır	Sayı	182	141	323			
		%	%56,3	%43,7	%100			
Sosyal Güvence	Bağ-kur	Sayı	40	22	62	3,868a	4	0,42
		%	%64,5	%35,5	%100			
	Emekli S.	Sayı	41	26	67			
		%	%61,2	%38,8	%100			
	Sigorta	Sayı	122	92	214			
		%	%57	%43	%100			
	Yeşil Kart	Sayı	18	7	25			
		%	%72	%28	%100			
	Yok	Sayı	13	13	26			
		%	%50	%50	%100			

Tablo 3'te, katılımcıların geleneksel ve tamamlayıcı tıp kullanma durumu ile yaş, medeni durum, öğrenim durumu, ikamet yeri, gelir, sosyal güvence durumu gibi demografik değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($p>0.05$). Katılımcıların geleneksel ve tamamlayıcı tıp kullanımı ile kronik hastalığa sahip olma ve düzenli ilaç kullanma arasında ise istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p<0.05$). Katılımcılardan kronik hastalıkları olanların kronik hastalıkları olmayanlara oranlara daha fazla geleneksel ve tamamlayıcı tıp

yöntemlerini kullandıkları görülmüştür. Bu durumun nedeni kronik hastalıkların tedavisinin genellikle modern tıp yöntemleri ile mümkün olmaması nedeni ile kronik hastalığı olanların geleneksel ve tamamlayıcı tıba yönelmesi olabilir. Aynı zamanda düzenli ilaç kullanan bireylerin, düzenli ilaç kullanmayan bireylere oranla daha fazla geleneksel ve tamamlayıcı tıba yönelmesinin sebebi de düzenli ilaç kullanılmasını gerektiren hastalıkların genelinde kronik rahatsızlıklar olması ve düzenli olarak ilaç kullanımının bireylerde bir müddet sonra bıkkınlık yaratması nedeni ile bireylerin farklı yollar aramaları olabilir.

4. Sonuç

Sağlık Bakanlığı'nın 2014 tarih ve 29158 sayılı Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Yönetmeliğinin uygulamaya geçmesiyle birçok hekim geleneksel ve tamamlayıcı tıp yöntemleriyle ilgili bilgi sahibi olmuş, sertifikalar almıştır. Geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları hekimler aracılığıyla hastanelerde ve özel polikliniklerde uygulanmaya başlamıştır. Geleneksel ve tamamlayıcı tıp kullanımının araştırıldığı bu çalışmada, çalışmaya katılanların yaklaşık %60'ı daha önce geleneksel ve tamamlayıcı tıbbi kullandıklarını belirtmişlerdir. Literatürde yapılan çalışmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiştir (Tan vd., 2004: 863; Çetin, 2007: 95; Çöl Araz vd., 2012: 247; Özer vd., 2013: 137; Sağkal vd., 2013: 20; Şimşek vd., 2017: 71; Richmond vd., 2010: 129).

Araştırmaya dâhil olan katılımcıların büyük çoğunluğu geleneksel ve tamamlayıcı tıp yöntemlerinden bitkisel yöntemleri yaygın olarak kullandıklarını belirtmişlerdir. Çalışmamızdan elde bulgular literatürde var olan bulguları destekler niteliktedir (Gözüm vd., 2003: 233; Algier vd., 2005: 143; Taş vd., 2005: 162; Uğurluer vd., 2007: 72). Bitkisel yöntemlerin ucuz olması ve herkes tarafından kolay ulaşılabilir olması bu durumun sebebi olarak düşünülebilir. Katılımcıların çoğu geleneksel ve tamamlayıcı tıp kullanımına aile üyelerinin önerisiyle başlamışlardır. Literatürde Biçen ve diğerlerinin kronik böbrek hastalarıyla yaptığı çalışma ve Giray Bozkaya ve diğerlerinin hastalar üzerindeki yaptığı çalışmada da benzer bulgular elde edilmiştir (Biçen vd., 2012: 139; Giray Bozkaya vd., 2008: 131). Bu durum, toplumumuzun gelenek, görenek, örf ve adetlerine bağlı bir toplum olmasından, aile içi iletişimin nesiller boyu devam etmesinden ve aile büyüklerimizin geleneksel ya da tamamlayıcı tıbbi sık kullanıyor olmasından kaynaklanıyor olabilir.

Geleneksel ve tamamlayıcı tıp kullanımı ile kronik hastalık arasındaki ilişki incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki elde edilmiştir ($p < 0.05$). Nural ve Çakmak'ın kronik hastalar ile yaptığı çalışmada, kronik hastalığa sahip bireylerin yarısından fazlasının geleneksel ve

tamamlayıcı tıp kullandığı tespit edilmiştir (Nural ve Çakmak, 2018: 1). Oral ve arkadaşlarının aile sağlığı merkezine başvuran bireylerle yaptığı çalışmada da benzer sonuçlar elde edilmiştir (Oral vd., 2016: 77). Amerika’da yapılan bir çalışmada da çalışmamızın bulguları ile benzer sonuçlar elde edilmiştir. Yapılan çalışmada kronik hastalığı olanların kronik hastalığı olmayanlara göre daha fazla geleneksel ve tamamlayıcı tıp kullandığı ve özellikle eklem rahatsızlığı olan bireylerin daha fazla geleneksel ve tamamlayıcı tıp kullandığı ortaya çıkmıştır (Saydah ve Eberhardt, 2006: 810).

Geleneksel ve tamamlayıcı tıp kullanımı ile düzenli ilaç kullanımı arasındaki ilişki incelendiğinde ise istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p<0.05$). Bu durum, yukarıda bahsedilen yorumu destekler niteliktedir. Düzenli ilaç kullanmak zorunda olan bireyler modern tıptan kesin sonuç elde edemedikleri için geleneksel ve tamamlayıcı yöntemlere yöneliyor olabilirler.

Sağlık hizmeti kullanımında bireylerin geleneksel ve alternatif/tamamlayıcı yöntemlere ilişkin tutumlarının değerlendirilmesinin amaçlandığı bu çalışmada, sağlık hizmetlerine başvuru süreci açısından geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarının toplum nezdinde önemli oranlarda bir karşılığa sahip olduğu, sağlık hizmet talebi açısından bir başvuru mekanizması olarak nitelendirilebileceği ve bu bağlamda bitkisel yöntemlerin daha fazla öne çıktığı gözlemlenmiştir. Çalışma kapsamında elde edilen bulgular, Sağlık Bakanlığının bu yöndeki idari ve hukuki faaliyetlerinin planlı bir şekilde sürdürülmesi gerektiğini ve istismara açık bir alan olması sebebiyle geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarına yönelik denetim mekanizmasının aktif bir şekilde işletilmesi zaruriyetini somut bir şekilde ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları alanında, informal hizmet sunum oranının azaltılarak Sağlık Bakanlığı tarafından sertifikalandırılan kişilerin bu alanda hâkim kılınmasına ve yapılacak farkındalık çalışmalarıyla da bireylerin kontrolsüz, yetkisiz ve onaysız kişilerden hizmet almasının engellenmesine yönelik politika üretilmesi ihtiyacını da beraberinde getirmektedir. Çünkü birey ve toplum sağlığını olumsuz yönde etkileme olasılığı bulunan informal uygulamalar, doğal olarak hem birey ve toplum sağlığını bozacak hem de sağlık hizmetlerinin maliyetlerini telafi edilmesi güç boyutlara ulaştıracaktır. Dolayısıyla geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarının kontrol altında sunumunun gerçekleştirilmesi hususunda en önemli sorumluluk hiç kuşkusuz Sağlık Bakanlığına ve genel olarak hükümete düşmektedir.

Kaynaklar

- 663 sayılı Sağlık Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşlarının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. (2011). Resmî Gazete Tarihi: 2.11.2011, Resmi Gazete Sayısı: 28103 (Mükerrer).
- Algier, L. A. Hanoğlu, Z. Özden, G. ve Kara, F. (2005), The Use of Complementary and Alternative (Nonconventional) Medicine in Cancer Patients in Turkey, *European Journal of Oncology*, 9, s.138-146.
- Anadolu Ajansı. (2018), 30 Ülkeden 'Geleneksel Tıp' Uzmanları Türkiye'de Buluşacak, <https://www.aa.com.tr/tr/saglik/30-ulkeden-geleneksel-tip-uzmanlari-turkiyede-bulusacak-/1077911> (Erişim Tarihi: 15.06.2018).
- Biçen, C. Erdem, E. Kaya, C. Karataş, A. Elver, Ö. ve Akpolat, T. (2012), Kronik Böbrek Hastalarında Bitkisel Ürün Kullanımı, *Türk Neph Dial Transpl*, 21(2), s.136-140.
- Çetin, O. B. (2007), Eskişehir'de Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp Kullanımı, *Sosyoekonomi*, 6(6), s.89-106.
- Çöl Araz, N., Taşdemir, H. S. ve Parlar Kılıç, S. (2012), Sağlık Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Tıp Dışı Tamamlayıcı ve Geleneksel Uygulamalar Konusundaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi, *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(4), s.239-251.
- Dişçi, R. (2008), *Temel ve Klinik Biyoistatistik*, 1. Baskı, İstanbul: İstanbul Tıp Kitabevi.
- Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları Daire Başkanlığı. (2017), *Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Nedir?*, <http://getatportal.saglik.gov.tr/TR,24683/geleneksel-ve-tamamlayici-tip-nedir.html>, (Erişim Tarihi: 12.06.2017).
- Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları Yönetmeliği. (2014), Resmi Gazete Tarihi: 27.10.2014, Resmi Gazete Sayısı: 29158.
- Giray Bozkaya, Ö., Akgün, İ., Birgi, E., Çinkoğlu, A., Gög, K. ve Karadeniz, D. (2008), Anne Babaların Çocuklarında Uyguladıkları Alternatif Tıp Yöntemleri, *DEÜ Tıp Fakültesi Dergisi*, 22(3), s.129-135.
- Gözüm, S., Tezel, A. ve Koç, M. (2003), Complementary Alternative Treatments used by Patients with Cancer in Eastern Turkey, *Cancer Nursing*, 26(3), s.230-236.

- Nural, N. ve Çakmak, S. (2018), Kronik Hastalığı Olan Bireylerin Tamamlayıcı ve Tamamlayıcı Tedavileri Kullanma Durumu, *Journal of Traditional Medical Complementary Therapies*, 1(1), s.1-9,
- Oral, B., Öztürk, A., Balcı, E. ve Sevinç, N. (2016), Aile Sağlığı Merkezine Başvuranların Geleneksel/Alternatif Tıpla İlgili Görüşleri ve Kullanım Durumu, *TAF Prev Med Bull*, 15(2), s.75-82.
- Özer, Ö., Şantaş, F. ve Yıldırım, H. H. (2013), An Evaluation on Levels of Knowledge, Attitude and Behavior of People at 65 Years and above about Alternative Medicine Living in Ankara, *African Journal of Traditional, Complementary and Alternative Medicines*, 10(1), s.134-141.
- Richmond, J. A., Bailey, D. E., Patel, K., Jezsik, J. A., Muir, A., Lin, J. R., Chow, S. C., Uzarski, D., and Mc Hutchison, J. G. (2010), The Use of Complementary and Alternative Medicine by Patients with Chronic Hepatitis C, *Complementary Therapies in Clinical Practice*, 16(3), s.124-31.
- Sağkal, T., Demiral, S., Odabaş, H. ve Altunok, E. (2013), Kırsal Kesimde Yaşayan Yaşlı Bireylerin Tamamlayıcı ve Alternatif Tedavi Yöntemlerini Kullanma Durumları, *Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Tıp Dergisi*, 27 (1), s.19-26.
- Saydah, S. H. ve Eberhardt, M., S. (2006), Use of Complementary and Alternative Medicine Among Adults with Chronic Diseases: United States 2002, *The Journal of Alternative and Complementary Medicine*, 12(8), s.805-812.
- Şimşek, B., Yazgan Aksoy, D., Celik Basaran, N., Taç, D., Albasan, D. ve Kalaycı, M. Z. (2017), Mapping Traditional and Complementary Medicine in Turkey, *European Journal of Integrative Medicine*, 15, s.68-72.
- Tan, M., Uzun, O. ve Akçay, F. (2004), Trends in Complementary and Alternative Medicine in Eastern Turkey, *The Journal of Alternative and Complementary Medicine*, 10(5), s.861-865.
- Taş, F., Üstüner, Z., Can, G., Eralp, Y., Çamlıca, H., Başaran, M., Karagöl, H., Sakar, B., Dişçi, R. ve Topuz, E. (2005), The Prevalence and Determinants of The Use of Complementary and Alternative Medicine in Adult Turkish Cancer Patients, *Acta Oncologica*, 44(2), s.161-167.

- Tokaç, M. (2013), Geleneksel Tıbbı Akademik Yaklaşım GETTAM, *SD Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi*, s.82-85. <http://medipol.edu.tr/Document/Galeri/Dokuman/dokumangalerisi/ArastirmaMerkezleri/GETTAM.pdf>, (Erişim Tarihi: 12.06.018).
- Uğurluer, G., Karahan, A., Edirne, T. ve Şahin, H. A. (2007), Ayaktan Kemoterapi Ünitesinde Tedavi Alan Hastaların Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp Uygulamalarına Başvurma Sıklığı ve Nedenleri, *Van Tıp Dergisi*, 14(3), s.68-73.
- Uluslararası Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Kongresi, (2018), *Kongre Hakkında*, <http://getatkongre.org/hakkında.php>, (Erişim Tarihi: 15.06.2018).
- World Health Organization. (2018), *Traditional, Complementary and Integrative Medicine*. <http://www.who.int/traditional-complementary-integrative-medicine/about/en/>, (Erişim Tarihi: 15.06.2018).
- TUİK. (2018), <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, (Erişim Tarihi: 17.11.2018).